

ABDULSAMET ÖZMEN**

Hoca-zâde Muhammed Râsim Hikmet Tarafından Kaleme Alınan Kıyâfetnâme Üzerine Bir Değerlendirme*

An Evaluation On Kıyâfetnâme Written By
Hoca-zâde Muhammed Râsim Hikmet

Ö Z E T

Klasik Türk edebiyatında kıyâfetnâme pek çok müellif tarafından kaleme alınan bir edebî türdür. Bu edebî türler - genel olarak- insanların fizikî özelliklerinden yola çıkarak onların kişilikleri hakkında değerlendirme yapmak için kaleme alınır. Kıyâfetnâmeler muhteva olarak genellikle insanın ağız, kaş, göz, burun, çene, saç ve yanak gibi görünen uzularını konu ederler.

Kıyâfetnâme türü ile alakalı Türk edebiyatında pek çok eser kaleme alınmıştır. Bu eserlerin bazıları müstakil olarak, bazıları da müelliflerin başka eserleri içinde bir bölüm halinde kaleme alınmıştır. Çalışmamızın kapsamı müstakil olmayan kıyâfetnâme türlerinden biri olan ve İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü T 06739 numarasıyla kayıtlı Hâb-nâme-i Râsim Hikmet adlı eserin kıyâfetnâme bölümüdür. Müellif bu eserinde yirmi iki ayrı tipi -resimlerini de göstererek- tarif etmiş ve bu tipteki insanların kişilik özelliklerinden bahsetmiştir. Çalışmamızda yirmi iki ayrı tipten (şekilden) oluşan bu kıyâfetnâme türünde geçen tiplerin fizikî özellikleri ile kişilikleri arasında kurulan bağlar incelenecektir.

ANAHTAR KELİMELE R

Kıyâfetnâme, klasik Türk edebiyatı, Hoca-zâde Muhammed Râsim Hikmet.

A B S T R A C T

In classical Turkish literature, the latter is a literary genre written by many authors. These literary genres - generally - are written to evaluate people's physical characteristics based on their physical characteristics. In terms of content, they usually refer to the limbs of the human body, which appear to be mouth, eyebrows, eyes, nose, chin, hair and cheeks.

Many works have been written in Turkish literature related to the type of clothing. Some of these works are written as a separate section and some of them are written as a section in other works of the authors. The scope of our study is the Kââfetnâme section of Hâb-nâme-i Râsim Hikmet, one of the non-independent types of clothing, registered under the Turkish Manuscripts Department T06739 of the Istanbul University Rare Books Library. In this work, the author described twenty-two different types, showing his paintings, and mentioned the personality traits of people of this type. In this study, the ties established between the physical characteristics and the personalities of the twenty-two different types (forms) of this type of doomsafe will be examined.

KEYWORDS

An Evaluation On Kıyâfetnâme Written By Hoca-zâde Muhammed Râsim Hikmet.

Giriş

* Makalenin Geliş Tarihi: 07.11.2019 / Kabul Tarihi: 21.11.2019.

** Dr. Öğr. Üyesi, Dicle Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, (asametozen@gmail.com), Orcid Id: 0000-0002-2714-2653.

Kıyâfet, kelime olarak “kılık, bir şeyin dış görünüşü, şekil, hey’et, sûret, bir kimsenin giyindiklerinin bütünü... (Devellioğlu 2002: 518)”; “kılık, sûret, şekil hârici, hey’et, bir adamın giydiği esvâbın hey’et-i umumiyyesi... (Şemseddin Sami 1999:1122)”; “kılık, görünüm, biçim, şekil... (Kanar 2013: 1188)” anlamlarına gelmektedir. Edebî terim olarak “insanın yüzünden ve dış görünüşünden yola çıkılarak onun iç vasıfları, kişiliği ve ahlakı hakkında hüküm çıkarma bilgisidir (Devellioğlu 2002: 518)”.

İnsanların fiziksel özellikleri, ahlâkî ve ruhsal yapılarını konu eden kıyâfet ilmi ise Türk edebiyatına İslamiyet sonrası dönemde girmiş ve bu türde birçok eser verilmiştir. Batı dünyasında “fizyonomi” doğu kültüründe ise “ilm-i firâset” başlığı altında değerlendirilen kıyâfetnâmeler, firâset ilmiyle karıştırılmış ve kıyâfetü’l-beşer, kıyâfetü’l-insaniyye, kıyâfetü’l-ebdân olarak da adlandırılmıştır (Elbir 2017: 38).

Bir kişinin saç, göz, kulak, burun, kaş, kirpik ve alın gibi organlarına ve dış görünüşüne bakarak onun karakter yapısı hakkında görüş ortaya koyan bilim dalına “kıyâfet”, bu konuların işlendiği esere “kıyâfetnâme”, bu bilim dalı ile uğraşan kişiye “kâyif” veya “kıyâfet-şinâs” denir. Kıyâfet ilmi çeşitli gruplara ayrılrsa da genel olarak “kıyâfetü’l-isr” ve “kıyâfetü’l-beşer” olmak üzere iki başlık hâlinde ele alınır. Bunların ilki kıyâfetü’l-isrdir. Bu tür kıyâfetnâmeler ayak izlerinden bahseder ve onlara göre hükümler verir. İkincisi ise “kıyâfetü’l-insaniyye” veya “kıyâfetü’l-ebdân” denilen bölümdür ki çalışmamız bu kapsama girmektedir. Kıyâfetnâmenin bu bölümü insanların beden ve organ yapısıyla ahlak ve karakteri arasındaki ilişkiyi inceler (Pala 2002: 339; Yerdelen 1988: 43).

Klasik Türk edebiyatında kıyâfetnâme türünde yazılan eserlerin çoğunun edebî değer kaygısı taşımadan yazıldığı; bu nedenle bu eserlerin sanatsal bir değer taşımadığı görülmektedir. Kıyâfetnâme türündeki eserler kimi zaman manzum, kimi zaman mensur, kimi zaman da manzum-mensur karışık şekilde yazılmıştır. Türk edebiyatında bilinen ilk müstakil kıyâfetnâme Hamdullah Hamdi’ye ait manzum kıyâfetnâmedir. Bunun yanı sıra kıyâfetnâme ve kıyâfetnâme türü sayılabilecek diğer eserler ise şunlardır: Bedr-i Dilşâd bin Muhammed Oruc’un *Murâdnâme*’sinin 34. ve 40. babları; Sarıca Kemal’in *Selatinnâme*’si; Firdevsî-i Rûmî’nin müstakil *Firâsetnâme*’si; Şeyh Baba Yusuf’un

Kıyâfetnâme'si; Şaban-i Sivrihisarî'nin manzum-mensur *Kıyâfet Tercümesi*; İlyas ibni İsâ-yı Saruhanî'nin *Kıyâfetnâme'si*; Abdulmecid ibni Şeyh Nasuh'un manzum *Kıyâfetnâmesi*; Mustafa ibni Evrenos'un *Kıyâfetnâme'si*; Mustafa bin Bâlî'nin *Firâsetnâme'si*; Nesîmî'nin *Kıyâfetü'l-Firâse'si*; Niğdeli Visâlî'nin *Vesiletü'l-İrfân'ı*; Seyyid Lokman Çelebi bin Hüseyinî'nin *Kıyâfetü'l-İnsâniyye fî Şemâilî'l-Osmâniyye'si*; Şeyh İbrâhîm Kûrânî'nin *Risâle-i Muhtasar-ı Eşkâl ve Kıyâfet Terceme-i Şeyh İbrâhîm Kûrânî'si*; Şeyh Ömerü'l-Halvetî'nin manzum *Kıyâfetnâme Tercümesi*; Ömer Fânî Efendi'nin *Kıyâfetnâme'si*; Erzurumlu İbrahim Hakkî'nin *Marifetnâme* eseri içinde bir bölüm olan *Kıyâfetnâme'si*; Gevrekzâde Hâfız Hasan'ın *Firâset Tercümesi*, Dımuşkî'nin *Kıyâfetnâme Tercümesi*; Mustafa Hâmî Paşa'nın *Fenn-i Kıyâfet'i*; Yusuf Halis Efendi'nin *Kıyâfetnâme-i Cedîde'si*; Avan-zâde Mehmed Süleymân'ın *Musavver ve Mükemmel Kıyâfetnâme'si*; Hüseyin Şakir'in *Firâsetü'l-Hikemiyye fî Kıyâfetü'l-İnsâniyye'si*; Âkif Mehmed Paşa Yozgatî'nin *Terceme-i Risâletü'l-Firâset ve's-Siyâset'i* kıyâfetnâme geleneğiyle ilgili kaleme alınmış çalışmalardandır (Sarıçiçek 2014:47-50).

Yukarıda adları zikredilen eserler dışında kıyâfetnâme türünde kaleme alınan bir eser de, Osmanlı Devletinin son dönemlerinde yaşamış ve devletin çeşitli kademelerinde görev yapmış olan Hoca-zâde Muhammed Râsim Hikmet¹ tarafından kaleme alınan "Hâb-nâme-i Râsim Hikmet²" adlı eserin 168a-190a varaklarını kapsayan kıyâfetnâme bölümüdür. Bu varaklar ilm-i kıyâfet konusunu ihtiva etmektedir. Eserin 1b-168a varakları inceleme metin olarak Muhammed Felat AKTAN tarafından doktora tezi olarak çalışılmıştır.

Hoca-zâde Muhammed Râsim Hikmet'in *Hâb-nâme'sinin* 166b-168a varaklarında -yani kıyâfet ilmini anlatan şekillerden önce- bir bilgin ile örümcek arasında cereyan eden münazarada firâset hakkında bilgi verilmiştir. Eserde örümceğin firâset hakkındaki sorusuna; bilgin firâset ilmini zâhirî ve bâtinî olmak üzere ikiye ayırmış ve Hz. Peygamber'in³ اتقوا فراسة المؤمنین فإنه ينظر بنور الله hadisiyle cevap vermiştir. Firâsetin zahirisi kıyâfet ilmine delalet ettiğini de dile getirmiştir.

¹ Müellifin hayatı hakkında detaylı bilgi için bk. (Ceylan 2015: 14), (Aktan 2019: 21)

² Müellifin eserleri hakkında detaylı bilgi için bk. (Ceylan 2015:14), (Aktan 2019:34)

³ Müminin ferasetinden korkun! Kesinlikle o, Allah'ın nuruyla bakar.

Müellif, eserinde yirmi iki ayrı tipi -resimlerini de göstererek anlatmıştır. Müellif bu tiplere geçmeden önce insandaki uzuvların şekilleri ve bu şekillerin insanların ruh hâli üzerindeki etkilerini anlatmıştır.

1. Kıyâfetnâme-i Hoca-zâde Muhammed Râsim Hikmet'te Hakkında Hüküm Bulunan Vücut Unsurları⁴

İncelemiş olduğumuz bu eserde hakkında hüküm bulunan beden azaları şunlardır: Alın, kaş, göz, burun, dudak, çene, yanak, saç ve boyundur. Müellif eserinde bu uzuvları büyüklük-küçüklük, eğrilik-düzlük, uzunluk-kısalık, kalınlık-incelik gibi özellikleri ve bu özelliklerin ruh yapısına etkisi açısından değerlendirmiştir.

1.1. Alın:

Müellif evvela alını konu eden “**Der-Beyân-ı Ahvâl-i Cebîn**” başlığıyla alını anlatmış ve alındaki şekillerin ruh ve kişilik üzerindeki etkilerini “Alın dümdüz olup bir küçük kavis şeklinde olursa yumuşaklık, kayıtsızlık ve gayretsizliğin göstergesidir. Alında karışık çizgiler, zihni heyecana işaret eder. Alında yukarı doğru çizilen çizgi kişinin son derece akıllı olduğunun göstergesidir.” cümleleriyle dile getirmiştir.

1.2. Kaş

Müellif daha sonra “**Der-Beyân-ı Ahkâm-ı Ebruvân**” başlığıyla kaşların şekilleri ve bu şekildeki kaşların ruh hâli üzerindeki etkilerini “Kaşların ince olması sert mizaçlığa işaret eder. Eğer kaşlar küçük kavis şeklinde olursa bu da sert tabiatlı olmaya işaret eder. Eğer kaşların bir tarafı düz diğer tarafı eğri olursa bu çalışkanlığa delalet eder. Kaşların kalın ve sık olması ise kişinin muhakeme sahibi olduğunu gösterir.” cümleleriyle anlatmıştır.

1.3. Göz

Müellif gözü “**Der-Beyân-ı Ahkâm-ı Çeşm**” başlığıyla kaleme almıştır. Gözlerin şekilleri ve bu şekillerin ruh hâli üzerindeki etkileri

⁴ Detaylı bilgi için bk. (Hoca-zâde Muhammed Râsim Hikmet/Hâb-nâme/166b-168a)

“Göz, siyah olursa yaradılışça kuvvetli olmaya; yeşilimsi olursa dargın mizaçlı olmaya işarettir. Gözler küçük olursa kişinin fitnekâr ve fettan biri olduğunu gösterir. Gözler büyük ise kişinin yumuşak ve iyiliksever olduğunu gösterir. Buna delil olarak gözleri büyük olan koyun ve ceylan gibi gözleri büyük olan hayvanlar sakin, yırtıcı hayvanların ise gözleri küçük olur.” anlamına gelebilecek cümlelerle anlatmıştır.

1.4. Burun

Müellif, burnu “**Der-Beyân-ı Ahkâm-ı Enf**” başlığıyla kaleme almıştır. Burnun şekli ve bu şeklin ruh yapısı üzerindeki etkisi “Burnun karga gibi uzun olması kibirli olma, hevâ ve hevese aşırı şekilde bağlı olduğunu gösterir. Burun deliklerinin küçüklüğü korkaklığa işaret eder. Burun sivri olursa dargın mizaçlı kişiliğe delalet eder.” cümleleriyle anlatılmıştır.

1.5. Dudak

Müellif, dudağı “**Der-Beyân-ı Ahkâm-ı Dehân**” başlığıyla kaleme almıştır. Eserde dudakların şekli ve bu şekillerin fitrat üzerindeki etkisi “Dudakların çok kalın olması zevk ve safaya düşkünlük ve her zaman sert mizaçlı olmaya işarettir. Alt dudağın üst dudaktan geçkin olması temiz yürekli olmaya işarettir. Ağzın -dudakların kenarının bile görünmeyecek kadar- sıkıca kapalı olması kişinin çalışkan, nizam ve intizama yatkın olduğunun göstergesidir. Ağız ile burun arasındaki kısmın genişliği kişinin bir şeyin sonunu düşünmemesine ve basiret sahibi olmamasına işarettir.” cümleleriyle dile getirilmiştir.

1.6. Çene

Müellif, çeneyi “**Der-Beyân-ı Ahkâm-ı Zekân**” başlığıyla kaleme almıştır. Eserde çene yapısı ve bu çeşit çenenin ruh hâline etkisi “İleri çıkmış olan çene dayanıklılık ve kuvveti, sivri olan çene hilekarlığı ifade eder. Eğer çenenin şekli sivri olursa kişinin akıllı, asıl ve cömertliğine işaret eder. Çenenin yassı olması kişinin sert mizacına işarettir. Eğer kişi kilolu olup ve çenesinin altı belirgin olursa bu durum o kişinin namus kavramından yoksun zevk ve safaya düşkün biri olduğunu gösterir. Çene altı fazla dolgun olmazsa bu durum kişinin namus ehli ve haya sahibi olduğuna işarettir. Çenenin yassı olması güzel ahlaka işarettir.” cümleleriyle dile getirilmiştir.

1.7. Yanak

Müellif, yanağı “**Der-Beyân-ı Ahkâm-ı İzâr**” başlığıyla ele almıştır. Eserde yanağın şekli ve bu şeklin ruh yapısına etkisi “Kişinin yanakları etli ve dolgun olursa o kişi nefsin istek ve arzularına mağluptur. Yanakta bulunan üç köşeli çukur, kişinin hasûd ve kıskanç olduğuna işaretler. Yanakların kalın olması kişinin kabalığını gösterir.” şeklinde ifade edilmiştir.

1.8. Saç

Müellif, saçları “**Der-Beyân-ı Ahkâm-ı Gisûvân**” başlığıyla tasvir etmiştir. Eserde saçların yapısı ve renginin kişiliğe etkisi “Saçların kısa, siyah, sert ve kıvrıkcık olması kişinin yiğit ve cömert olmadığına göstergesidir. Saç rengi ile kaş renginin farklı olması kişinin güvenilir olmadığına göstergesidir.” cümleleriyle ifade edilmiştir.

1.9. Boyun

Müellif, boynunu “**Der-Beyân-ı Ahkâm-ı Gerdan**” başlığıyla kaleme almıştır. Eserde boynun şekli ve yapısının karaktere etkisi “Uzun olan boyun, işinde gücünde ve ağır olmanın göstergesidir. Boyun kısa ve kalın ve damarlar perde gibi görünürse kişinin sert olduğunu gösterir.” cümleleriyle anlatılmıştır.

Müellif, eserinde yirmi iki ayrı tipi -özellikleriyle beraber-anlatmadan önce üzerinde durduğu bir husus da bayanların fizikî özellikleri ile ruh yapıları arasında kurulan bağı anlatan “**Der-Beyân-ı Ahkâm-ı Taife-i Nisvân**” başlığıdır. Bu başlık altında müellif, kadınların fizikî özelliklerinin ruh hâline etkisini “Kadınlarda gözün siyah olması tenasül yerinin dar ve derin olmasına işaretler. Burnun büyük olması, ciğerde hastalık ve vereme işaretler. Yanakların kabalığı tenasülün kabalığını gösterir. Ağızın küçük olması tenasül yerinin küçüklüğünü; büyük olması tenasül yerinin büyüklüğünü gösterir. Çenenin küçük olması tenasül yerinde kılların az olduğuna, kişideki nezakete ve kişinin makbul bir kişi olduğuna delalet eder. Topuklarında et olmayıp sade kuru olması inadın göstergesidir.” gibi cümlelerle dile getirmiştir.

Eserde uzuv ile ilgili bilgiler verildikten sonra resimler gösterilmiş ve onlar hakkında bazı değerlendirmeler yapılmıştır.

2. Eserde Geçen Tipler ve Özellikleri

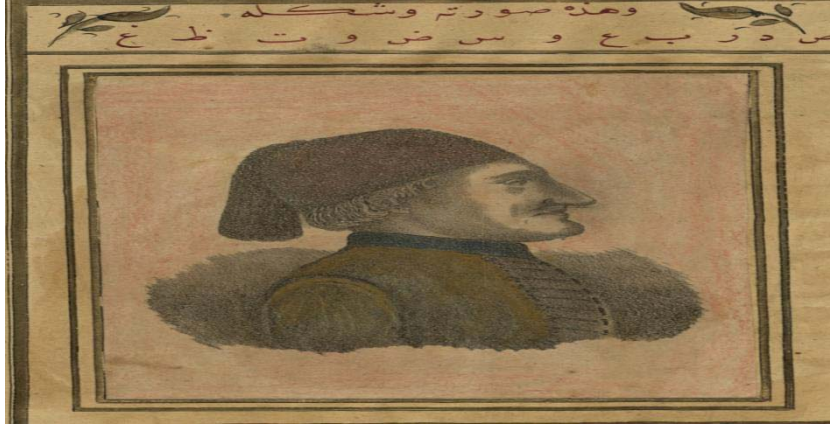
Hoca-zâde Muhammed Râsim Hikmet'in *Hâb-nâme* adlı eserinin tespit edilebilen tek nüshası İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü T 06739 numaralı katalogda kayıtlıdır. Bu eserin 168a-190a varakları kıyâfetnâme bölümünü ihtiva etmektedir. Bu varaklar, ilm-i kıyâfeti konu eden yirmi iki ayrı tipi anlatmaktadır. Çalışmamızda tipleri tarif eden metnin transkripsiyonundan sonra metnin dil içi çevirisi de parantez içinde yapılmıştır. Metnin varak numaraları köşeli parantez [], satır numaraları parantez () içinde gösterilmiş olup metinde tipleri tasvir eden resimler de gösterilmiştir.

[168a] Birinci Şekl Kıyâfet-nâmesidür ki Beyân Olunur

(1) Bu çehre kıyâfetinde toğruluk ve şâf-derûnlık me'mûl olamaz (2) çeñe azıcık söbü ve küçük olması ol kimsede (3) şadâkat olmadığına ve ağız yarığınıñ iriliği ahlâk-ı hamîde (4) ya'nî güzel huyların bulunmamasına ve bu mişüllü pek kapalı olan (5) tudağlar hırş u tuma'kârlığa ve'l-hâşıl bu şüretde tecemmü' (6) iden 'alâmetlerüñ kıyâfet-nâmesi hîle-bâz u yalancı (7) ve hırşâ mâ'il bir ihtiyâr adam şüretine ve tabî'atda (8) olan kemâl-derece-i metânet ü sebât bayağı (9) 'inâd derecesine vâşıl olduğına delâlet (10) ider ve bu tavr adamuñ rüşen ve meslegi (11) mutabaşşirâne ve lağırdıyı ihtiyât (12) üzere ağır ağır söyler. Zîrâ (13) bu kimsede olan emniyyetsizlik (14) derece-i nihâyetdedür.

(Bu yüzde doğruluk ve temiz kalplilik yoktur. Çenenin biraz oval ve küçük olması o kimsede dostluk ve vefanın olmadığına; ağız yarığının büyüklüğü, güzel huyların bulunmadığına; kapalı dudaklar, hırş ve tamahkârlığa delildir. Kısacası bu özellikler; aldatıcı, yalancı ve hırşâ meyilli inatta ısrarcı bir ihtiyâr adama işarettir. Açık sözlü olan bu tip (insan), ağır ağır konuşur. Çünkü bu insan güvensizlikte en ileri derecededir.)

[168b]

(Resim 1)

[169a] İkinci Şekl Kıyāfet-nāmesidür

(1) Bu şüretde olan lehcenüñ muḳtezāsı nizāmı sevmek (2) ve rāy ü efkārı mazbūṭ olma ve böylece ağız ḳapalı olup ṫudaḳların (3) kenārı görünmemesi zu'm ü merāmına muḳayyed ve nizām ü temīzlige meyl (4) ü raġbeti müş'irdür ve yüzüñ aṣaġı ḳısmı ya'nī burunda çeñenüñ (5) nihāyetine ḳadar olan maḫal bunuñ gibi azıcıḳ gerüye çekilmiş (6) olursa kātım-i esrār ve edīb ü vaḳūr ve bir nesnenüñ (7) ṣoñunu ṣaymak ve muṫālā'a idecegi kitābuñ ifādesi (8) aḳıḳ ve mazbūt olmadıḳça lezzet-yāb olmayacağı (9) ve ṣā'irāne taḫrīr ü inṣāya raġbet itmeyüp (10) ancak diḳḳat üzre taṣḫīḥ ü taṣrīḥi ḳaṣd (11) eylediği ve şüret-i ḫaṫṫ u taḫrīri küçürek ve düzgün ve rüşen (12) ve ḫarekātı ağır ve vaḳūr-mizāc (13) ve laḳırdıyı ağır ağır idüp (14) ifādesi ḳānūn-ı münāzara (15) üzre olduğı ve (16) dirāyetkārlığı müş'irdür.

(Bu şekildeki yüz; düzeni sever, fikri belli ve sağlamdır. Ağızın kapalı oluşu ve dudakların kenarının görünmemesi isteklerine bağlı, nizam ve temizliğe verilen öneme delildir. Yüzün aşağı kısmı yani burundan çenenin sonuna kadar olan kısım geriye çekikse, sır vermez, edepli ve ağır başlı, okuduğu kitabı tam olarak anlamaya çalışan, şiir ve düz yazıyı yazmaya rağbet etmeyen; ancak onları şekilsel olarak araştıran, olgun, ağır ağır konuşan ve dirayetli bir kişiliğe delildir.)

[169b]

(Resim 2)

[171a] Üçüncü Şekl Kıyâfet-nâmesidür

(1) Bu yaradışda olan kimse ağır tabî'at ve idrâk u ferâseti (2) olmayup kaba ve câhil ve kâbiliyyetsiz ve mu'annid ve burun (3) bu resimde bulunup da bu mişüllü tudaqlarda kalın (4) olduğu şüretde 'inâda başlıca işâretdür. (5) Ve egerçi alın bu tarz olmayup da aşağı (6) doğru inişli olursa hükmi mezkûruñ (7) icâbı bir kat daha ziyâde cârî olur. (8) Huşûşıyla başuñ ense tarafı böylece (9) kemer-vârî olmayup da içerü doğru (10) çökük olursa hükmi mezkûr (11) daha ziyâde cârî olur ve ense (12) tarafda olan çökük (13) 'akluñ kısalığa bir kâ'ide-i (14) 'umûmiyye ittihâz olunur. (15) Zîrâ başuñ bu mahallinde (16) olan tamarları kuvvetsiz (17) olmağa delâlet ider.

(Bu yaradılıştaki olan kimse, ağır tabiatlı idrak ve ferâsetten yoksun ve kaba, cahil, kabiliyetsiz inatçıdır. Resimde görülen burun ve kalın dudaklar inadın en bariz göstergesidir. Gerçi alın bu şekil değil de aşağı doğru inişli olması daha önce de bahsettiğimiz gibi inadın daha fazla olduğunun göstergesidir. Başın ense tarafı içeri doğru çökük olması da çok inatçılığın ve aklın kısılgının göstergesidir. Çünkü ensenin çöküklüğü bu mahaldeki damarların zayıf kalmasına sebep olur.)

[171b]

(Resim 3)

[172a] Dördüncü Şekl Kıyâfet-nâmesidür

(1) Bu mişillü çehrenüñ bozuk ve buruşuk olmasına sebep olan (2) 'ış u 'işrete dâ'imâ müdâvemettür. Yüzde olan bu nişanlar (3) her birisi sarhoşlığı müfîd olur. Zîrâ burunda ve gerek (4) tudaqlarda olup da insânüñ zâfî olan yaradışına (5) muhâlif görünen buruşuklar şuya hiç kanmamak (6) derecede şusuzlığı iş'âr ider ve 'ādî (7) olan gözün nûrı ve ferî kalmamışdur. (8) Ve 'ış u nûşa mecbûr olanlaruñ (9) dâ'imâ burun ve yanaqları ve ekşeriyyâ (10) gözlerinüñ kapakları dahı (11) kırmızı bütün yüzlerinüñ (12) derisi ve huşûşan (13) çeñelerinüñ altı (14) porşuk (15) ve buruş (16) olur.

(Bu şekilde yüzün bozuk ve kırışık olmasına sebep sefâhat ve eğlencedeki devamlılıktır. Yüzdeki bu nişanların her birisi sarhoşluğu ifade ediyor. Çünkü burun ve dudaklarda insanın yaradılışına aykırı olan buruşuklar, insandaki susuzluğun göstergesidir. Gözde nur ve aydınlık kalmamıştır. Yiyip içmeye mecbur olanların burun ve yanakları- genellikle- gözlerinin kapakları kırmızı olup yüzlerinin derisi -özellikle- çeñelerinin altı pörsük ve kırışıktır.)

[172b]

(Resim 4)

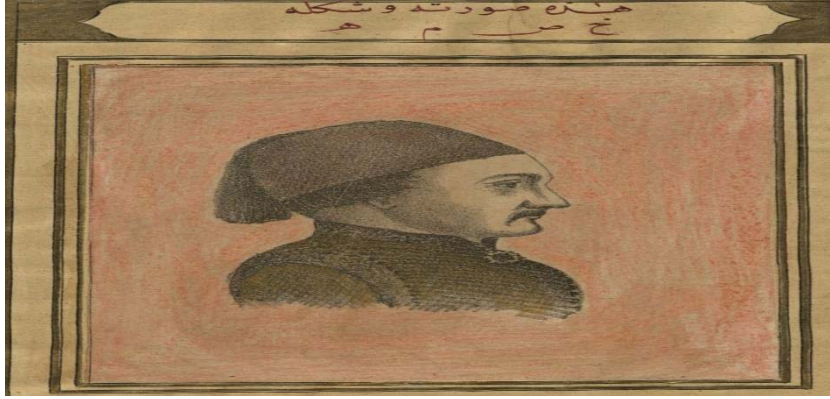
[172a] Beşinci Şekl Kıyâfet-nâmesidür

(1) Bu taşvîrûñ şâhibi huzûzât-ı nefîseye devâm ve ifrâtdan şakına (2) 'âkılcasına mu'ammer olabilir. Zirâ reşid ve 'aklı münâsebetiyle yavaş (3) ve mülâyim-ţabî'at olmağı serd mizâclığa ve kadr ü hayşiyet-i (4) zâtiyyeyi kaç'-ı merâtibe tercîh ü taqdîm ider ve huşûşıyla temkîn (5) ü şebâti hevâ vü hevese pek çok tercîh ider ve kalbinde kîn (6) tutmağı ma'kûl görmeyüp tizce zâ'il olması 'indinde (7) maqbûl olur ve kaşlaruñ muqtezâ-yı resmi münfa'il-(8)mizâcı ve gözler sevdâ ve merâkı ve balgâmî-ţabî'atı (9) müş'irdür ve bu fenâ keyfiyyetleri kulak tarafında (10) çeñeye toğrı müntehî olan taraf (11) işbât ider ve lehcede görinen (12) kıansı renk yaradışda olan (13) serd mizâclıktan neş'et itmiş (14) olduğı ma'lûm olur. Dâ'imâ mübtelâ-yı 'aşk ü muhabbet mizâclarında telvîn-i ţabî'at dahı der-kârdur

(Bu simaya sahip olan insan, hayatını en güzel zevklerle devam, aşırılıktan kaçmak ve akıllıca ömür sürmekle geçirebilir. Çünkü bu tip insanlar, ergin ve akıllı oldukları için yumuşak huyluluğı sert mizaçlığı;

kadir kıymet bilmeyi büyük rütbelere geçmeye tercih ederler. Bu kişiler, ağırbaşlılığı zevk ve şehvete çok tercih eder ve kalbinde kin tutmayı uygun görmeyip çabucak o kinin kalpten çıkmasını uygun bulurlar. Kaşların görüntüsü alınganlığa; gözler istek, merak ve soğuk mizaca işaretler. Bu kötü nitelikleri, kulağından çenesine kadar olan kısım ispat eder. Yüzde görünen renk, onun mizacının sert olduğunu gösterir. Her zaman aşk ve sevgiye müptelâ insanların dış görünüşleri bellidir.)

[173b]

(Resim 5)

[174a] Altıncı Şekl Kıyâfet-nâmesidür

(1) Bu tarz alın kılıfınıñ muktezâsı 'aql u idrâkuñ derecesini geçerek (2) derece-i cünûna varmış ve ibtidâ göz şüde inkıbâz-ı (3) derûnı ve yâhüd gâyetü'l-galebe şâhib-i 'aql u isti'dâd (4) hâlâtı müşâhede olunur. Alında olan çukurluk (5) ve sivrilik ile nihâyetlenürse hemân deliligi işbât (6) ider ve sür'atle tekellüm idüp lakırdısında (7) kıânün-ı münâzara olmayup (8) ya'nî sözi birbirine (9) uymaz ve ekşeriyyâ bir (10) serâsimelik ve dâ'imâ (11) düşünür ve efkâra (12) ılgın (13) olmaqlığı (14) icâb (15) ider.

(Bu tarz alının gereği akıl ve idrak derecesinden çıldırma dercesine varmış, göz gitmiş, iç sıkıntı başlamış, akıl ve idrak dışı hâller ortaya çıkmaya başlar. Alında olan çukurluk ve sivrilik sona ererse o kişinin deliliği hemen ortaya çıkar ve o kişi hızlıca konuşur, sözleri birbirini tutmaz. Genellikle serser, daima düşünceli ve dalgın bir tip olmayı gerektirir.)

[174b]

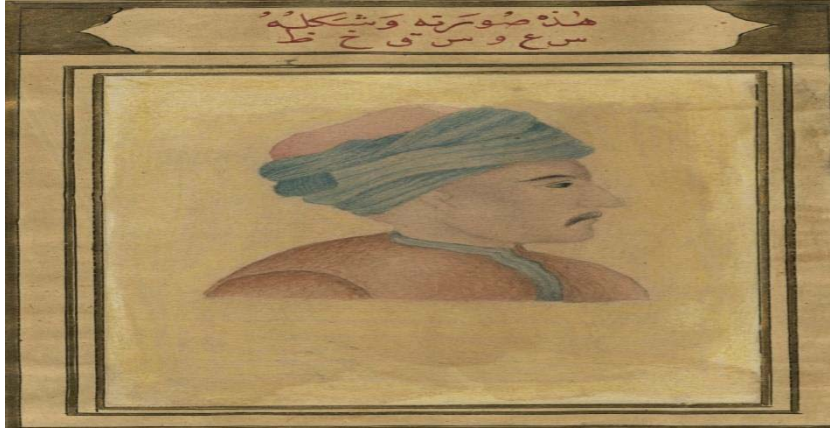
(Resim 6)

[175a] Yedinci Şekl Kıyâfet-nâmesidür

(1) Muktezâ-yı çehre beğâyet büyük ve mühim işleri başarmak ve ifrâṭ ile (2) ḥubb-ı vaṭanda dilîrâne gayret ü dest-mâye şâhib-i şecâ'at olmaḡdur (3) ve bu keyfiyyetler kendüde bulunmaḡ icâb iderse de insâniyyetüñ (4) ṭab'-ı ahvâlinde olan kemâl-i şefkat ve rikkat-ı kalb ve merḡamet gibi ḥuşuşan (5) karşı gelüp ṭayanamayacağı lâkin ba'zı heyecân-ı hevâ-yı nefsâniyyeden ve (6) yâḡûd bir derece şân u nâmûsına ṭokunur gibi şeylerden ṭolayı 'akla (7) muḡâyir harekete ṭaşaddî ideceḡi ve burun nihâyetine ṭoḡrı (8) egerlemiş olması meşrebinde taḡakküm erbâbindan oldıḡı (9) burunuñ en yuḡarısıyla alın arasında gereḡi gibi (10) bir çukurluḡ bulunması ve gözlerüñ üstünde (11) olan kemik çokluḡ çıkık olması (12) ṭarîḡ-i râstdan bir def'a çıkacak (13) olursa peşimân olup yine ṭarîḡ-i (14) ma'ḡûlî fikr iderek (15) gerü dönmesi ḥuşuşına (16) delâlet ider.

(Bu yüzün özelliği, pek büyük ve önemli işleri başarmak ve aşırı şekilde vatan sevgisinde kahramanca gayret ve servetiyle yiğit olmaktır. Bu özelliklere sahip olan insanda insanlığın gereği olan şefkatin en yüksek derecesi, gönül yumuşaklığı ve merhamet gibi özellikler pek belirgindir. Burnun sona doğru eyerlenmiş olması meşrebine sıkı sıkıya bağlılığın; burun ve alın arasındaki çukur ve gözler üstünde olan kemiğin çıkık olması doğru yoldan bir defa saptığı zaman tekrar pişman olup doğru yolu bulabileceğinin göstergesidir.)

[175b]

(Resim 7)

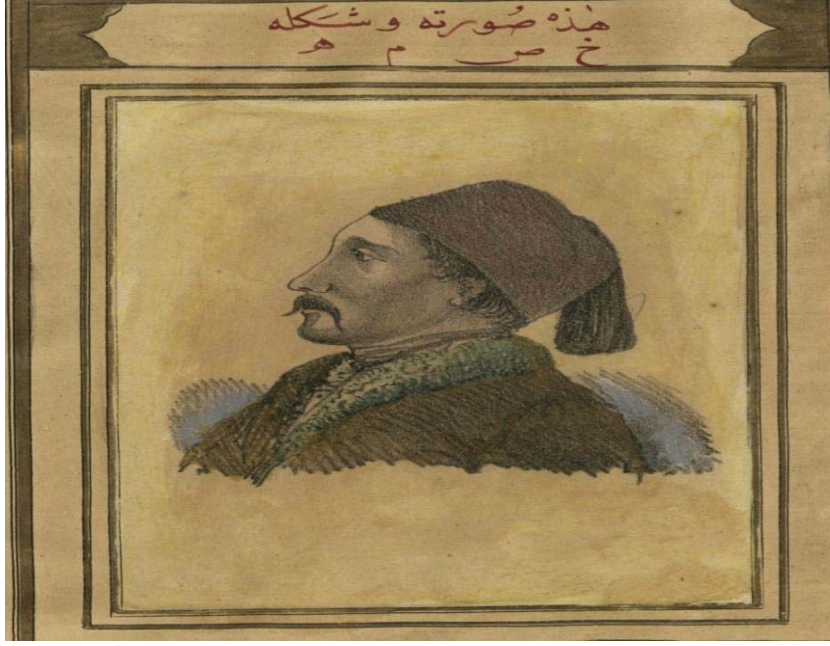
[176a] Sekizinci Şekl Kıyāfet-nāmesidür

(1) Muḳteżā-yı kıyāfet başuñ hey'etinde bu resme nazaran ḥikmet-şinās (2) şāhib-i 'aql olduğı müşāhede olunur. Lākin ğayret u cesāret (3) ve ḥuşūşıyla şit u şān kazanmağa lāzım gelen şecā'at (4) ve bahādırılık keyfiyyeti aşlā mevcūd olamaz. Çünkü bu keyfiyyet (5) burun ile alın arasında düzgünlük bulunmasından iḳtiżā (6) ider bunlaruñ arasında ise pek çok çukurluḳ (7) mevcūd bulunur. Lākin bu simādan idrāk (8) olunan diḳḳat ve şefkat-ı derūn (9) mevcūd bulunacağı ve cüz'ī (10) bir şeyden müte'eşşir (11) olacağı ve ḥikmet-şinās ve fikr-i (12) 'amīḳ ve ferāset (13) şāhibi idüğü (14) ḥükm (15) olunur.

(Bu suret, hikmeti bilmeyi, akıl sahibi olmayı gerektirir. Ama gayret, cesaret ve özellikle şöhrete sebep olan kahramanlık özelliğine asla sahip olamaz. Çünkü bu özellik burun ile alın arasında düzgünlük bulunmasını gerektirir. Ama bu yüzde pek çok çukur bulunur. Bu simadan anlaşılan

dikkat, şefkat, küçük bir şeyden etkilenmek, hikmeti bilmek, derin fikir ve feraset sahibi olmaktır.)

[176b]

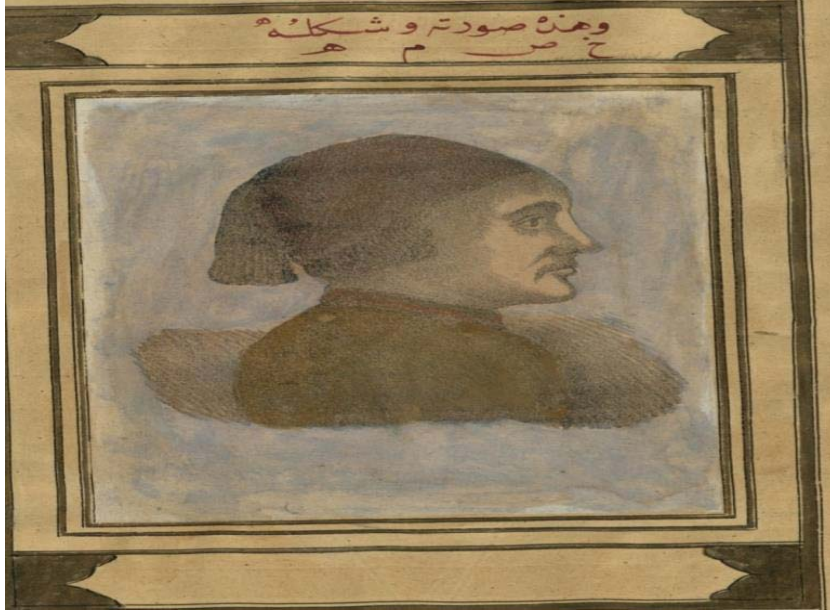
(Resim 8)

[177a] Tokuzuncu Şekl Kıyâfet-nâmesidür

(1) Çehre böylece degirmi mülahham ve tolkun ve derisi gevşek ve kaşlar (2) ince ve yüksek ve tudaqlar kalın ve küşe olmak işte (3) bunların cümlesi balgamî tabî'ata müstakillen nişanelerdir. Ve (4) bunun gibi balgamî olanların gözleri mâî donuk ya'nî (5) berrâk ve hiddetli olmaz ve ekşeriyâ başları (6) degirmi ve beyâz ve cüz'ice kızıltrağ (7) ve sarı koyurağ olur ve alnı degirmi (8) olması 'aql ve zihni olmadığı (9) delâlet ider ve ekşeriyâ orta boylu (10) ve gösterişli olurlar ve boyluca (11) şişmân olup yavaş tabî'at olmaları (12) güyâ vücûdları (13) dağı kuvvetsiz olan (14) 'aql u idrâklarına (15) nisbet (16) yaratılmışdır.

(Yüz dolgun, şişkin; derisi gevşek; kaşlar ince ve yüksek; dudaklar kalın ve köşeli ise bu özelliklerin hepsi başlı başına soğuk mizaca işarettir. Bunun gibi soğuk mizaçlı olanların gözleri mavi, donuktur yani parlak ve öfkeli değildir. Genellikle başları yassı, beyaz ve azıcık kızıl, sarı ve koyu

olur. Alnın yassı olması aklının olmadığını gösterir. Bu kişiler genellikle orta boylu ve gösterişli olurlar. Boylu ve şişman olup sakin yaratılışlı olmaları vücutlarının kuvvetsiz; akıl ve idraklerinin azlığına delalettir.) [177b]

(Resim 9)

[178a] Onuncu Şekl Kıyâfet-nâmesidür

(1) İşbu dörd köşeli olan alın beğâyet kuvve-i hâfızası ya'nî (2) bir nesneyi bir def'a işidince bir daha unutmaması huşûşuna delâlet (3) ider. Lâkin bu gûne yukarıdan aşağı dümdüz olarak alnuñ (4) yüksekliği 'anâ derecesinde tabî'atda ısrâr ü şalâbet idüğünü (5) müş'irdür. Ve alt tudağuş azıcık taşkın olup çeñenüñ (6) yatşılığı sâde ve tabî'atda kabâlık olduğunu delâlet ider. (7) Bu kıyâfetde olan adam 'âkıbet-endiş ve işinde gücünde (8) diğkatli olup ancak kitâbeti pek a'lâ olmayup 'ādâta (9) olacağı ve şan'at-ı şî'rde behresi olmayup (10) tabî'atı mazbûṭ ve her bir maşlahatuñ 'uhdesinden (11) gelüp işinde ve gücünde müdâvim ve meclis-i (12) şūrâda erbâb-ı i'tibâr ü imtiyâzdan (13) olmağa kâbiliyyet ve bâ-huşuş teftiş (14) ü tecessüse dâ'ir me'mûriyyetlerde (15) ve ağır maşlahatlarda istiḥdâm (16) olunmasına delâlet (17) ider.

(Dört köşeli olan bu alın, aşırı zeki yani bir şeyi bir defa işitince bir daha unutmamasına işaret eder. Ama bu çeşit yukarıdan aşağıya dümdüz olan alnın yüksekliği yaradılıştaki ısrara işarettir. Alt dudağın biraz taşkın, çenenin yatsı olması sadeliğe ve yaradılıştaki kabalığa işarettir. Bu görünüşe sahip olan adam sonunu düşünen ve işinde gücünde dikkatlidir. Ancak yazı yazma kabiliyeti pek fazla değildir. Şiir sanatında hissesi olmayıp huyu belli, her işin üstesinden gelen, işinde gücünde istikrarlı, şura meclisinde itibarlı ve saygın, önemli işleri üstleneceğine işarettir.)

[178b]

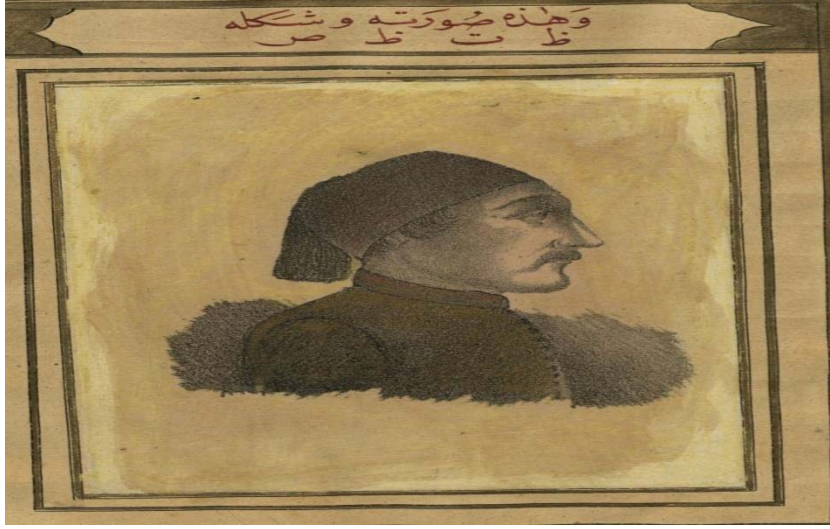
(Resim 10)

[179a] On Birinci Şekl Kıyâfet-nâmesidür

(1) Muḳteżâ-yı kıyâfet ḥadd-i zâtında iş-güzâr meşâlih için yaratılmış (2) bir kimse olup lâkin alnuñ icâbı ṭab'-ı şî'ri ve sür'at-ı intikâli olmayarak (3) fikri mu'tedil ve vasaṭ ḥâlde bulunmak ve alnuñ bâlâyâ ṭoğrı (4) yüksekliği kezâlik fikirde itidâl ve endişekâr olmak (5) ve burunuñ muḳteżâsı iḳdâm u sebât ve ağızuñ icâbı (6) güzel hüyları ve ṭudağıuñ cemî'si görünmesi azıcık (7) ṭarğın-mizâc olmağı ve çenenuñ lâzime-i hey'eti (8) itimâd ü emniyyete şâyân bir kimse olup (9) ve bu mişillü bir adam ḥadd-i zâtında işe yarar (10) ve iş-güzâr olmak ve yâḥūd vekîl-i da'vâ (11) maşlahatında kullanmağı şâyân (12) olduğı ve emânetkârlık ve (13) ṭoğruluk cihetiyle dâ'imâ (14) mer'iyü'l-ḥâṭır (15) ve mu'teber bir (16) adam (17) olur.

(Bu görüntü aslında iş yapan, işler için yaratılmış bir kimsedir. Ama alnın görünüşü şair yaradılışlı ve çabuk kavrayan olmadığı ve orta hâlli fikre sahip olduğunun göstergesidir. Alnın yukarı doğru yüksekliği fikirde vasat ve endişeli olmaya ve burnun anlamı devamlılık ve kararlılığa, ağzın durumu güel huylara, dudağın tamamının görünmesi dargın olamaya, çene itimat ve emniyete yakışır bir kimse olduğunu gösterir. Bu gibi adam, esasen işe yarar, iş gören veya avukatlık işine layıktır. Emniyet ve doğruluk bakımından itibarlı bir adamdır.)

[179b]

(Resim 11)

[180a] On İkinci Şekl Kıyâfet-nâmesidür

(1) Bu lehçede başlu olan nişânlar şebât ve temkîn ve fark (2) ü temyîz erbâbından olup bir nesnenüñ ğavrına vâşıl (3) olmağdur. Ve başuñ hey'eti fikr ü mülâhazası (4) mazbûṭ ve metîn olur olmaz nesneyi telâş itmek ve bir (5) def'a hâtırında tutdığı nesneyi bir daha (6) unutmamak meşâlih ve meşâgilini zevk-yâb olmağsızın (7) diğkat ve ihtimâm-ı rü'yet itmek ve alnın (8) içerüye toğrı ziyâde çökük (9) olduğuna göre ṭabî'atına pek (10) çok rahneyi mücibdür. (11) Hâşıl-ı kelâm bu mişillü kâlağda (12) olan adam muhâşımaya dâ'ir (13) da'vâlarda ve yâhūd (14) nezâret gibi me'mûriyyetlerde (15) kullanılmağa (16) şalâhiyyeti (17) olur.

(Bu yüzün en bariz özelliği, kararlılık ve fark etme ehlinde olup bir nesnenin hakikatine kavuşabilmektir. Başın şekli fikr ve düşüncenin sağlamlığına, gereksiz şeylerden endişelenmemeye, zihninde tuttuğu bir şeyi bir daha unutmamaya ve işlerini zevk almadan dikkatli bir şekilde yapmaya delildir. Alnın içeri doğru fazla çökük olması, hayatında pek çok sıkıntı çektiğini gösterir. Kısacası buna benzer gönül darlığında olan adam, düşmanlığa dair davalarda veya denetim gibi işlerde görev yapması uygundur.)

[180b]

(Resim 12)

[181a] On Üçüncü Şekl Kıyâfet-nâmesidür

(1) Bu lehçeden ahlâk-ı hasene şıdık u istikâmet âşikârdur. Ve (2) şehriiler arasında ‘âdet olan mu‘âmelât ü mürâ‘ât-ı resmiyye (3) mizâcına hoş gelmez. Çünkü bu tarz simâdan ser-best mizâclık (4) ve kayıdsızlık añaşur ve bu çehre bayağı halkdan olduğunu (5) gösterüp bu maķûle kuvvet ve şalâbet büyük bir şehriün ağniyâ ve vücûhı (6) beyninde nâdir bulunur. Hâşıl-ı kelâm işbu lehçede müşâhede (7) olunan ziyâde tabîat ve hûylar ise ol kadar âşikâr (8) görünemez. Çünkü nâz u naîm ile büyümüş adamuñ (9) çehresinde derünî olan fenâlıklarını örte(10)bildiği

gibi meşakkat ile mu'ammer olan kimse (11) güzel hūylarını daḥı bu keyfiyyet ketm (12) ü ihfā ider. Ve bu çehrede olan (13) cümle nişānlaruñ muktezā-yı (14) delāleti kayıdsızlık ve bī-pervālık (15) ve ser-best-mizāc dā'imā mülāyemet (16) ve sükūnet ve ağır ṭabī'atlı (17) olmaḡdur.

(Bu yüzde, güzel ahlak ve doğruluk olduğu bellidir. Şehirliler arasında adet olan resmîyet ve resmî işler ona hoş gelmez. Çünkü bu şekil simada rahatlık ve kayıtsızlık vardır. Bu yüz, sıradan bir kişi olduğunu gösterip bu çeşit kuvvet ve sağlamlık büyük bir şehrin zenginlerinde bile pek bulunmaz. Netice itibarıyla bu yüzde o mizaçlar o kadar belli değildir. Çünkü şımarıklık ve bolluk ile büyümüş olan bir şahıs, yüzünde içten olan kötülükleri örtebildiği gibi sıkıntı ile ömrünü geçirmiş olan bir kişi güzel huylarını da saklayabilir. Bu yüzde olan bütün belirtilerin göstergesi, kayıtsızlık, cesaret, rahatlık ve her zaman yumuşak huyluluk, sükūnet ve ağır olmaktır.)

[181b]

(Resim 13)

[182a] On Dördüncü Şekl Kıyāfet-nāmesidür

(1) Bu maḡüle ḡasīs ü mümsik adamuñ aḡlākı ḡabīḡ olduğundan çehresi (2) daḡı mücib-i nefret.....⁵ bunuñ gibi.....⁶ başḡa kimseye (3) muḡabbeti ve ḡayır-ḡvāḡlıđı olmaz ve kendūsine bir cüz'ī zarar vāḡı' (4) olsa mücib-i kederi olduğundan fazla 'ināyet ü ikrāma (5) nā'il olsa bile kemāl-i ḡırşından nāşī 'inde bu daḡı (6) zarar meşābesindedür. Ve bir

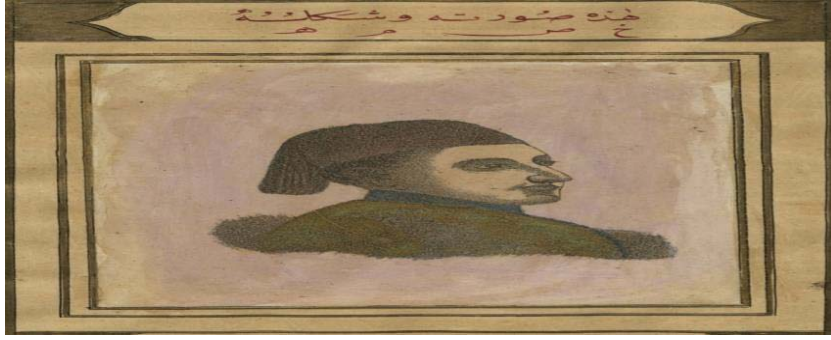
⁵ Eksik kelime.

⁶ Eksik kelime.

kimseye emniyeti olmadığı (7) bakışından anlaşılır ve hârîş u tama'kâr olan (8) kimselerün ekseriyyâ gözleri ufağ ve içerü toğrı (9) batık ve tudağları bütün görünür. (10) Ve biribiri üzerine şıkıca kapalı (11) olur ve dişleri çirkîn ve mi'denüñ (12) buhârı ağızlarında ma'hbûs kalarak (13) dişlerinin cilâsını gidermeye (14) sebep olur. Bu ma'külelerün (15) eñ ziyâde olan arzuları (16) māl cem' itmek ve telâşda (17) olup zihni tağınıktır.

(Bu tür cimri adamın ahlakı kötü olduğundan yüzü dahi nefrete sebeptir. Bu tip kişiler, başka kimselere muhabbetleri olmadığı gibi iyiliksever de değildir. Kendilerine dokunacak azıcık zarar onları rahatsız ettiği için fazla iyilik ve ikrama nail olsalar bile fazla hırslarından dolayı onların yanında bu bile zarar gibidir. Hiç kimseye güvenmediği bakışından anlaşılır. Hırslı ve açgözlü olan bu kimselerin genellikle gözleri ufağ ve içeri doğru batık ve dudakları tamamıyla görünür ve sıkıca kapalı olur. Dişleri çirkin ve midenin buharı ağızlarında hapsedilerek dişlerinin cilâsının gitmesine sebep olur. Bu tip insanların en fazla isteği mal toplamak, en bariz özelliği sıkıntıda olup zihnen dağıntı olmaktır.)

[182b]

(Resim 14)

[183a] On Beşinci Şekl Kıyâfet-nâmesidür

(1) Bu şüretde bed-ahlâka ve derûnında olan fenâlıklara delâlet (2) iden nişânelerün cümlesi görünür ve söbü sivrice (3) ve bed ve çirkîn olan yüzün kıt'aları 'inâd derecesinde (4) serd mizâc olmağı ve bu kimse aşlâ yavaş ve sâkin(5)-tabî'at olmayacağını ve merhametsizliğe ve böyle bir (6) adamuñ işleri ve merâmı ancak isteyüp ve dilediğini (7) ele götürmek ve

mağşūdına nā'il olmak (8) için 'ālemi ḥarāb ü yebāb (9) eylemek muvāfiq-ı meşrebi (10) olmağla 'āqibet-i kārı (11) kendüsünüñ sebep-i (12) telefi olmak (13) gerekdür.

(Bu yüzde kötü ahlak ve kalpte kötülükleri gösteren belirtilerin hepsi mevcuttur. Oval, sivri, kötü ve çirkin olan yüzün parçaları inat derecesinde sert mizaçlı olduğunu gösterir. Bu kimse asla yavaş ve sakin huylu olmayacağı gibi merhametsiz olduğunu da gösterir. Böyle bir adamın işi ve isteği ancak istemek ve dilediğini elde etmek ve amacına ulaşmak için âlemi harap etmek onun yaradılışına uygundur. Bu durum onun yok olmasına sebep olur.)

[183b]

(Resim 15)

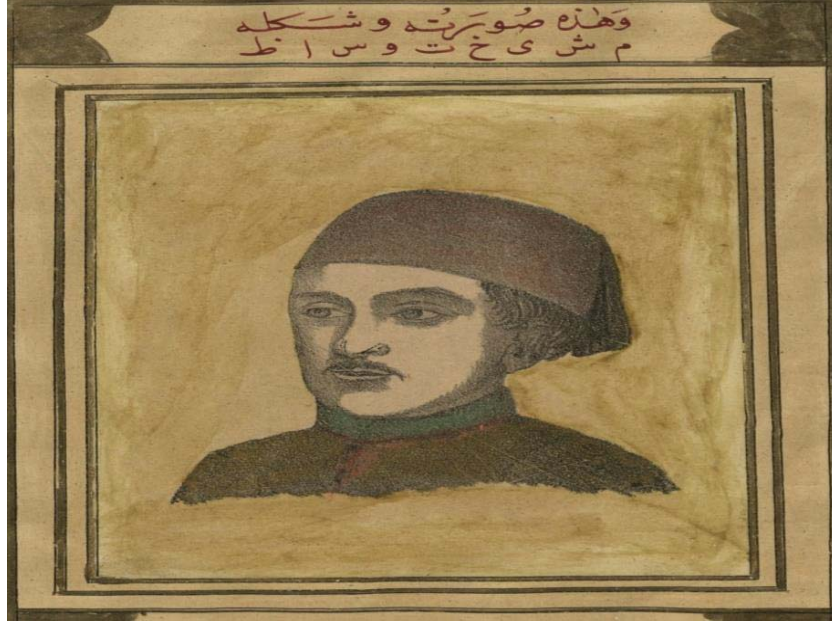
[184a] On Altıncı Şekl Kıyāfet-nāmesidür

(1) Bu şüret kemāl-derece ehl-i 'ırz ve edebli bir zāt olduğu der-kār. (2) Lākin bunuñ mizācını idrāk itmek gücedir. Ve 'aql-ı selīm erbābından (3) ḥadd-i zātında ferāseti gālib ve merḥameti ziyāde ve gitdükce faẓl (4) u kemālî müzdād olmadadır. 'Ālim ü fāzıldur ṭab'at demevī (5) ve şofrası gālibdür. Mizācında fesād ve telbīs gibi şeyler (6) ma'düm olup herkese

ıslâh-ı zât-bîn ile (7) mevşûf olup nuşh ü pindâr bâbındandır. Ve (8) 'iş ü 'işret ü rüşvet gibi şeylere aşlâ (9) ve kaç'a meyl itmediği âşikârdur. (10) Ve şabrı gâlib-i mübâderet itdiği (11) şey'e muvaffak olur. Bu maqûle (12) re'îs-i 'ulemâ olmağa (13) şâyestedir.

(Bu yüz, son derece namus ve edepli zat olduğu aşikardır. Ama bunun huyunu fark etmek güçtür. Sağduyu sahibinden, yaradılıştaki feraset ve merhameti fazla fazl ve kemali gittikçe artmaktadır. Âlim ve fazıldır. Huyu sınırlı ve sofrası geniştir. Tabiatında fesat ve hile gibi şeyler yok olup herkesi ıslah ile vasıflanmış olup nasihatle görevlidir. Zevk safa ve rüşvet gibi şeylere kesinlikle meyl etmediği ortadadır. Sabırla beklediği şeye muvaffak olur. Bu tip (şahıs) âlimlerin reisi olmağa layıktır.)

[184b]

(Resim 16)

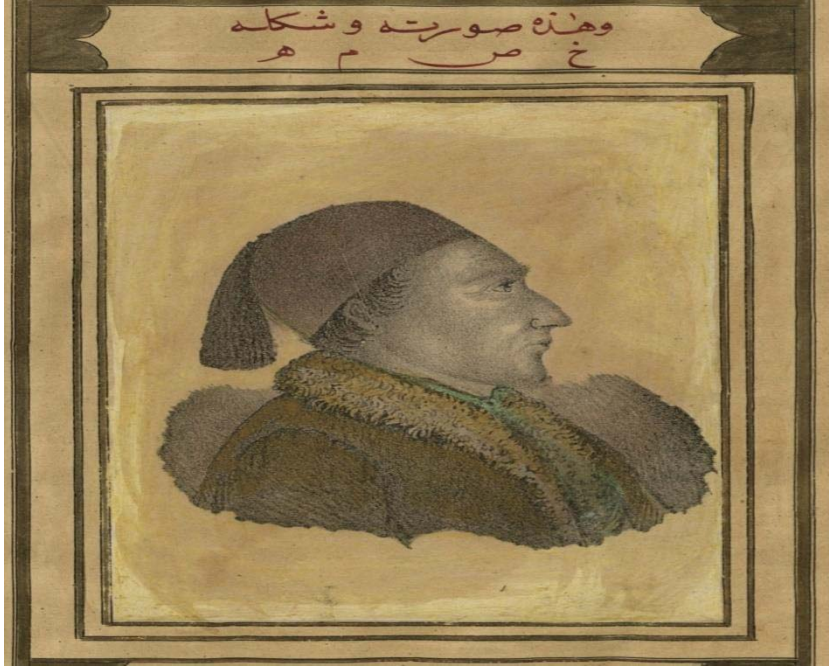
[185a] On Yedinci Şekl Kıyâfet-nâmesidür

(1) Bu şüret ıarğın mizâclığa delâlet iden nişâneler bu çehrede (2) müşâhede oldığı gibi nişâneleri pek rüşendür. ıarğın adamlarun (3) kaşları kalın ve burunun nihâyeti sivri ve ekşeriyyâ (4) gözleri yeşile

meyyāl ve nazarı serī ve göz kapakları (5) aḥmer ve burun delikleri büyük olması nefesi ziyāde (6) şiddetle almağa delālet ider. Ve'l-ḥāşıl bunuñ (7) cümlesi ıarğın adam olup bu maḳûle (8) ile imtizāc itmek pek (9) güç olup her ḥâlde (10) bunlara esrār (11) virmemek (12) lâzımdur.

(Dargın mizâçlığa işaret eden bu yüzde görüldüğü gibi belirtiler pek açıktır. Dargın adamların kaşları kalın, burun ucu sivri, genellikle gözleri yeşile yakın, bakışı keskin, göz kapakları kırmızıdır. Burun deliklerinin büyük olması nefesi çok hızlı almaya sebep olur. Netice itibarıyla bunların hepsi dargın adamlarda mevcut olup bu tip adamlarla anlaşmak zordur. Bu insanlara her durumda sır vermemek gereklidir.)

[185b]

(Resim 17)

[186a] On Sekizinci Şekl Kıyāfet-nāmesidür

(1) Bu kıyāfetüñ iktizāsı aşlā ferāset ve isti'dād olmayup (2) ancak şabırlu ve müteḥammil şoğuk-mizāc ve ne serd ve ne (3) pek yavaş ve sözünden dönmek ve oldukça 'ākıl (4) ise de bir nesnenüñ ğavrına vāşıl olmamak. (5) Ammā güzel ḥüylü olmamak ve teraḥḥum ve şefkati

(6) bulunmayarak bir adam olmağdur. Her hâlde (7) bu şekilde olandan iş me'mül (8) olmaz kendi 'âleminde (9) bir adamdur.

(Bu suretin gereği, kesinlikle feraset ve kabiliyet sahibi olmayıp sabırlı, tahammül eden, soğuk mizaçlı, pek ağır ve sözünden dönmemektir. Oldukça akıllı olan bu tip, bir şeyin peşine pek de düşmez. Fakat bu tipteki kişi güzel huylu, merhametli ve şefkatli bir adam değildir. Bu tip insan bir işe yaramadığı gibi kendi âleminde olan bir insandır.)

[186b]

(Resim 18)

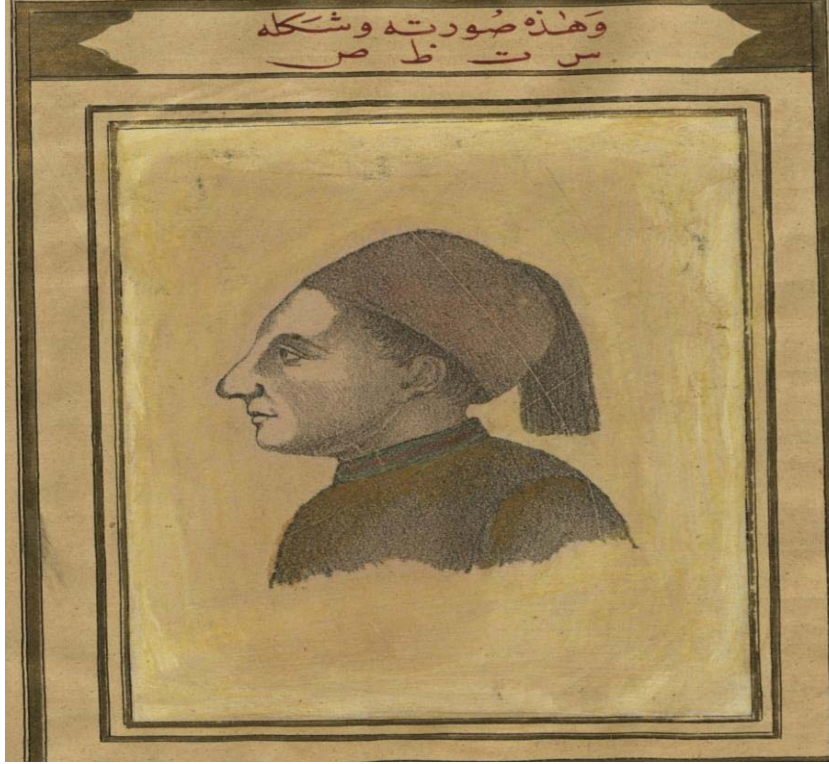
[187a] On Toğuzuncı Şekl Kıyâfet-nâmesidür

(1) Bu şüretüñ muğtezâ-yı şemâyili hulûş-ı niyyet ve ser-bestiyet(2)-meşreblık ve şâf-derünlük ve toğrılık hîle (3) vü hud'adan 'ârî ve cemî-i 'uyübdan berî olmasına (4) delâlet ider. Ferâseti dahı evsağdur azıcık (5)

ğayretde keslânlığı vardır ve nâzîk bir (6) hâkîmdir. Çeñenüñ resmi ehl-i nâmûs (7) olduğına delâlet ider ve nizâm (8) tarafına meyl ü muhâbbet itmege (9) delâlet ider.

(Bu suretin gereği, temiz niyetli, serbest tabiatlı, temiz kalpli ve dürüst, hileden yoksun ve bütün ayıplardan uzak olmaktır. Feraseti orta, biraz tembelliği olan nazik bir bilgindir. Çene yapısı namuslu olduğu ve düzene taraftar olduğunu gösterir.)

[187b]

(Resim 19)

[188a] Yirminci Şekl Kıyâfet-nâmesidür

(1) Ve bu şüretde alın arkaya doğru yatımsı ve gözler dahı (2) siyâh ve bakışda gâyetle hiddet ve gözlerüñ resmi (3) ve burun böylece münharif olması ve çeñenüñ yatışılığı (4) ve ilerü doğru çıkması hiddetlü ve serd mizâca (5) delâlet ider. Ve hiddeti bir dürlü teskîn olmaz (6) ve alnı muktezâsı aşlâ mülâhaza ve fikr olmamasına (7) delâlet ider. Ve bunuñ

murâdı ser-i zâbıt (8) olunmasını derûnunda kavrar. (9) Ve'l-hâşıl mülâhazasız (10) bir adam olduğundan (11) bir işe yaramaz.

(Bu yüzde, alın arkaya doğru yatık, gözler siyah, bakışta oldukça hiddet vardır. Gözler ve burun çarpık, çenenin yatsı olması ve ileri doğru çıkması öfkeli olma ve sert mizaçlı olmaya göstergedir. Öfkesi bir türlü dinmez. Alnı istişâre ve fikir alışverişi yapmadığına işaretler. Bu tipteki kişi, idâre âmiri olmayı içlerinden geçirir. Netice itibariyle fikirsiz bir adam olduğundan bir işe yaramaz.)

[188b]

(Resim 20)

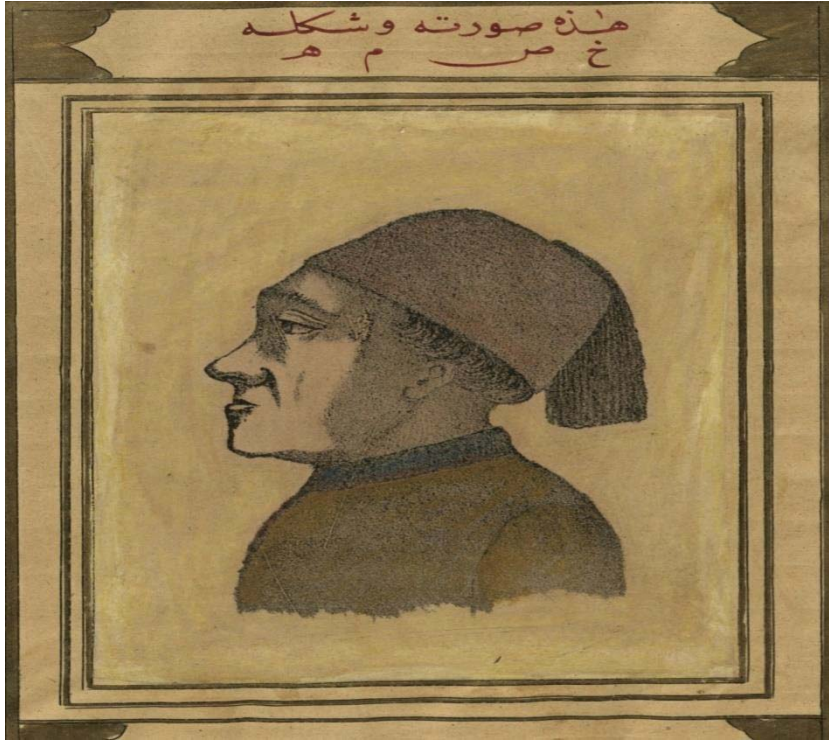
[189a] Yirmi Birinci Şekl Kıyâfet-nâmesidür

(1) Bu kıyâfetde olan şahsuñ mizâcında bir mertebe 'izzet-i (2) nefis ve vaqâr vardır ki bayağı hõd-pesendlik ve müdde'ilik (3) derecesine varır. Ve meşrebinde olan cerbezelik (4) bir vechle i'tidâl olmaz ve 'izzet-i nefisine toqunur. (5) Laqırdı istimâ' idicek olsa muhâkeme-i (6) mülzeme ibrâz ider. Ve alnuñ muqteżâ-yı (7) hey'eti oldukça 'aqla ve gözler ve

burunuñ (8) delikleri ve ağızuñ kıyāfeti (9) müddeî ve ĥod-furūşlığa (10) delâlet ider.

(Bu surette olan bir şahısta bir derece haysiyet ve ağırbaşlılık vardır ki bu, kendini beğenmişlik ve inatçılık derecesine varır. Yaradılışında olan güzel konuşma bir cihette ölçülü değil ve haysiyetine dokunur. Boş konuşmaları duyduğu zaman susmayı tercih eder. Alnının görünüşü aklına, burnun delikleri ve ağızın şekli inatçılığa ve kendini beğendiğine işaret eder.)

[189b]

(Resim 21)

[190a] Yirmi İkinci Şekl Kıyāfet-nāmesidür

(1) Ve bu kıyāfetde tecemmü' iden 'alāmetlerüñ muktezāsı gāyetle merākı ve ağır (2) mizāc ve mükedder olduğu der-kārdur. Ve göz mā'î ve kaşlar ince (3) ve tudaqlar kalın cümlesi merāk ile balğamî-mizāca delâlet ider. (4) Ve dağı muhākeme erbābına delâlet ider. Yüzde olan (5)

‘alâmetler meşrebde mülâyemet ve sükûnet ve nizâm (6) ve intizâm huşûsan huzûr ve râhata delâlet (7) ider. Ve merâk cihetiyle halkdan ‘uzlet (8) itmek muvâfık-ı mizâcî olduğı (9) hüküm olunur.

(Bu yüzde toplanan belirtiler, fazla merak, ağırbaşlı ve kederli olmayı gerektirir. Göz mavi, kaşlar ince, dudaklar kalındır. Bunların hepsi merak ve soğuk mizaca işaret eder. Bu aynı şekilde kişinin muhakeme sahibi olduğunu da gösterir. Yüzde olan işaretler, yaratılıştaki sakinlik, nizam ve düzen özellikle huzur ve rahata işaret eder. Merak cihetiyle halktan uzak durması onun yaratılışına uygundur.)

[190b]

(Resim 22)

Sonuç

Klasik Türk edebiyatında Çeşitli yaşantılar ve tecrübelerle temeli oluşturulduğu tahmin edilen kıyâfet ilmi, vardığı hükümler açısından

sonuçları günümüz bilim anlayışına bazen ters düşmektedir. Bu bilim dalı insanların dış görünüşlerin hareketle kişilik yapılarını tespit etmeyi amaçlar. Klasik Türk edebiyatında bu türde manzum, mensur ve manzum-mensur karışık birçok eser kaleme alınmıştır.

Çalışmamızın konusu Hoca-zâde Muhammed Râsim Hikmet'in *Hâbnâme*'sinin içerisinde yer alan kıyâfetnâme bölümüdür. Bu bölümde müellif yirmi iki ayrı tipi -resimlerini de göstererek- fizikî yapılarıyla ruhî yapıları arasında bir bağ kurmuştur.

Eserin dili yalın ve sade olmakla beraber eserde "söbû (çene azıcık söbû 168a/2: çene azıcık sivri), egerlen- (burun nihâyetine doğru (8) egerlemiş 175a/8: burun sona doğru eyerlenmesi), kansı (kansı renk 172a/12: hangi renk) gibi" eski Anadolu Türkçesi dil özelliklerini taşıyan bazı kelimelere rastlanmıştır.

Hoca-zâde Muhammed Râsim Hikmet tarafından kaleme alınan bu eserin hacmi fazla olmamakla beraber eser kaleme alınırken eserin edebî değer taşıması da fazla önemsenmemiştir.

Çalışmamıza konu olan bu kıyâfetnâmede insanın görünen uzuvlarından alın, kaş, göz, çene, burun, yanak, dudak, saç ve boyun hakkında hükümler verilmiştir. Ancak resimlerde yer alan tiplerin çoğu hakkında verilen hükümlerin ekseri birbirine yakınlık teşkil etmiştir.

Netice itibarıyla denilebilir ki kıyâfetnâme ilmi bir zamanlar toplumun önem verdiği temel bilim dallarından biri olmuş ve bu bilim dalı uzun zaman toplumsal yaşamı etkilemiştir. İnsanları tanımak için kullanılan bu bilim dalı bazen isabetli kararların verilmesiyle insanları memnun; bazen de yanlış kararlara sebep olmasıyla insanların mağdur olmasına sebep olmuştur. Kıyâfetnâme ilmi, yaşanan tıbbî ve bilimsel gelişmeler neticesinde hükümleri genel olarak çürümüştür. Ancak kıyâfetnâme ilmi değerlendirilirken onu tamamen inkâr etmek doğru olmadığı gibi onun bütün hükümlerine tabi olmak da doğru değildir.

Kaynakça

- AKTAN, Muhammed Felat (2019), "Hoca-zâde Muhammed Râsim Hikmet'in Hâb-nâme'si (1b-168a) (İnceleme-Metin)", Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır.
- BOZKURT, Kenan (2008), "Kıyâfetnâme İlmi Türk Edebiyatında Kıyâfetnâmeler ve Şa'bân-ı Sivrihisârî'nin Kıyâfetnâme'si", Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır.
- CEYLAN, Kübra (2015), "Hoca-zâde Muhammed Hikmet Erendi'nin Tuhfetü'l-âşıkîn Hediye'tü'l-ma'sukîn Adlı Mevlid Şerhi", Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- ÇAVUŞOĞLU, Ali (2004), *Kıyâfet-nameler*, Ankara: Akçağ Yay.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (2002), *Osmânîca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yay.
- ELBİR, Bilal (2017), "Yazarı Bilinmeyen Bir Kıyâfetnâme Üzerine" *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 19, s. 37-58.
- ERKAL, Abdülkadir (1999), "Kıyâfetnâmeler Üzerine", *AÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum: S. 13, s. 217-225.
- KANAR, Mehmet (2013), *Büyük Farsça Türkçe Sözlük*, İstanbul: Say Yay.
- MENGİ, Mine, (2002), "Kıyâfetnâme" Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 25, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., s. 513-514.
- PALA, İskender (2002), *Kıyâfet Maddesi*, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C.5, İstanbul: Dergâh Yay.
- SARIÇİÇEK, Ramazan (2014), *Risâle-i Kıyâset-i Firâset /İlm-i Firâset*, İstanbul: Büyüyen Ay Yay.
- Şemseddîn Sâmî (1999), *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: Çağrı Yay.
- TÜRKDOĞAN, Melike Gökcan (2014), "İlm-i Kıyâfet ve Firâset Bağlamında Mustafa Bin Evrenos'un "Hâzâ Kitab-ı Firâsetnâme ve Kıyâfetnâme"si, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C: VII, Sayı 34, s.172-195.
- YERDELEN, Cevat (1988), "Türk Edebiyatı'ndaki Kıyâfet-nameler ve Niğdeli Visali'nin Vesiletü'l-İrfan adlı Kıyâfet-namesi", Atatürk

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Yazma Nüshalar

Hoca-zâde Muhammed Râsim Hikmet, "Hâb-nâme-i Râsim Hikmet"
İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar
Bölümü T 06739.